

Bhikhu Parekh Miért terror?*

Kellék 35

Ha ma élne, miként viszonyulna Mahatma Gandhi, az erőszakmentes politika legnagyobb apostola Oszama bin Laden világgépéhez?

Bhikhu Parekh előszava

Mint milliók világszerte, jómagam is iszonyodtam a szeptember 11-i merényletektől, s teljes egészében elítélem az ilyen terrorista akciókat. A terror-ellenes harc ellenére azonban egyre több ilyen akciót látunk, mint például amilyen a madridi is volt. Mi az, ami a merényletet vezérli? Hogyan élük meg tetteik következményeit? Vajon tényleg nincs alternatívája az erőszak eme rossz körforgásának? Senki nem alkalmasabb arra, hogy ebben tanácsot adjon, mint Mahatma Gandhi, az erőszakmentes politika nagy apostola. Képzeletem szülte párbeszéde bin Ladennek két dolgot kíván megvalósítani: részint, hogy megértsük, ha nem is egészében, de legalább részben azt a torz világgépet, ami bin Laden sajátja – ugyanis nem győzhetjük le őt, ha nem próbáljuk előbb komolyan megérteni; másfelől pedig hogy megvizsgáljunk egy eddig figyelmen kívül hagyott lehetőséget. Az én bin Ladenem természetesen kitaláció, intellektuális konstrukció, metafora, amely nem annyira a valóságos emberre utal, mint inkább jóval általánosabban a terrort támogató radikális iszlamistákra.

Kedves Mahatma Gandhi!

2003. október 2.

Amióta követőim megtámadták az amerikai nagykövetséget Kenyában, a USS Cole hadihajót Jemenben, később a World Trade Centert New Yorkban és a Pentagont Washingtonban, őket is és jómagamat is a civilizált világ ellenségeivé kiáltottak ki, akikre vadászhatnak, akiket kínozhatnak és megölhetnek, akár a vadállatok. Nem lepődtem meg az amerikaiak reakcióján, de megrémültem egyes hittársaim ellenséges viszonyulása láttán. Tartozom nekik azzal, hogy megmagyarázzam, mit miért tettünk, miért nem léptünk fel a sok ránk hordott rágalom ellen, és miért tennénk meg újra azt, amit tettünk. Mivel egyetlen politikai

* A szöveg eredetije a *Prospect Magazine* 2004. évi áprilisi számában jelent meg. A párbeszéd egy, első ízben a Bostoni Egyetemen megtartott előadáson alapul. Bővített változata megjelent a következő kötetben: Anna Lannstrom (ed.): *The Stranger's Religion: Fascination and Fear*. University of Notre Dame Press, 2004.

tettet sem lehet megérteni a maga történelmi kontextusán kívül, egy kevés történelemmel kell kezdenem.

Az iszlám nagyszerű vallás, folytatója és kiegészítője a másik két ábrahामी vallásnak. Elismeri őket eredeti és igaz vallásnak, nagyra becsüli a prófétáikat, mindig tolerálta és tisztelte őket. Igazságai mély spirituális és morális mozgósító erejének köszönhetően az iszlám, noha történelmileg tekintve az előbbiekhöz képest kései vallás, rövid idő alatt milliányi hívet szerzett magának a világ különböző részein. Olyannyira eltöltötte híveit buzgósággal és lelkesedéssel, hogy seregeik képesek voltak minden logikus számítás ellenére területeket meghódítani, s ezáltal az iszlám a második legerősebb vallássá vált a világon. A keresztények, akik hosszú ideje féltékenyek voltak sikereire, és bosszúsak ereje miatt, megpróbálták diszkreditálni és aláásni, kigúnyolva hitelveit, rágalmazva prófétáit, keresztes háborúkat indítva ellene. Az iszlám túlélte mindezt, és hatalmas birodalmakat hozott létre, melyeknek sorában az Oszmán Birodalom volt az utolsó.

A modern kor kezdetén Anglia, Franciaország és más európai országok erőteljesen iparosodni kezdtek. A hatalom és a profit utáni vágytól hajtva, ami a kapitalizmus és imperializmus veleje, a világ nagy részét elfoglalták, gyarmataikat pedig megpróbálták a saját képükre formálni. Mivel a muszlim társadalmak elárulták vallásos elveiket és megromlottak, könnyű prédává váltak. Jobb fegyverzetük lévén, a britek és a franciák könnyedén legyőzték az Oszmán Birodalmat, mesterséges politikai egységekre osztották fel, korrump kormányzókat állítottak ezek élére, megosztottságban és alávetettségben tartották őket, s csak arra használták fel, hogy saját hatalmukat örökössé tegyék felettük. Az 1939 és 1945 között zajló háború után megfosztották a palesztinokat szülőföldjüktől, nagy területeket adtak át a zsidóknak, s Izrael képében az igazságtalanság gennyedző forrását hozták létre. A muszlim társadalmak mindig is nagyszámú zsidó közösséget foglaltak magukban, s jobban óvták őket, mint az európai társadalmak. De az, hogy a zsidóknak saját államot adtak a palesztinok kárára, az arab világ kellős közepén, provokatív és igazságtalan dolog volt.

Amikor az 1950-es években a meggyengülő európai hatalmakat az Egyesült Államok váltotta fel, maga is tovább folytatta ezt a projektet, és egy jóval kifinomultabb uralmat hozott létre. Arra való hivatkozással, hogy a Nyugatot védi a szovjet fenyegetéssel szemben, létrehívott és fenntartott egy sor bábkormányt a világ számos részén, különösen a Közel-Kelet muszlim társadalmaiban, amelyeknek olajától egyre inkább függni kezdett a jóléte. Sokkal inkább részrehajló volt Izraellel szemben, mint korábban az európaiak, a külső segélyeknek szentelt költségvetését jórészt rá költötte, felfegyverezte és támogatta terjeszkedési ambícióit. A Szovjetunió összeomlása a teljhatalom illúzióját keltette az Egyesült Államokban, s az utolsó akadályt is elgördítette hübrisze elől. Az Egyesült Államok ma elszántan amerikanizálni akarja az egész világot, s megpróbál minden egyes társadalmat szekuláris, kapitalista, liberális és fogyasztói alapokon újrászervezni. Csapatái 120 állam területén állomásoznak, s arra kényszerítik ezek kormányait, hogy az Egyesült Államok parancsait teljesítsék. Kontrollt gyakorol a legfontosabb nemzetközi politikai és gazdasági szervezetek fölött, s arra használja őket, hogy saját érdekeit érvényesítse. Ha ez nem működik, megvesztegetéssel és zsarolással érvényesíti akaratát. S ha ez sem megy, egyoldalúan cselekszik, a nemzet-

közi törvényekre és szervezetekre való tekintet nélkül. Nincs olyan kormányzat, amelyet ne érne el. S bár a jelenlegi Bush-adminisztráció egészen szemérmetlen módon imperialista, a korábbi Clinton-kormányzat sem volt jobb. Ugyanazt a politikát követték, bár inkább a gazdasági és a politikai nyomásra alapoztak, semmint a katonai erővel való fenyegetésre.

Bár az amerikaiak ellen a világ minden részén harcolni kell, én elsősorban mégis a muszlim társadalmak felszabadítására törekszem, s nem csupán azért, mert ide tartozom, hanem azért is, mert az imperialista lánc leggyengébb láncszemeit képezik. Győzelmem példaértékű lesz, s másokra is ösztönzőleg hat majd. Négy, egymással összefüggő célt követek: ki akarom űzni az amerikaiakat a muszlim társadalmakból; meg akarom semmisíteni Izraelt mint önálló zsidó államot, s meg akarom valósítani a szabad Palesztinát, amelyben a zsidók mint védett kisebbség élhetnek; el akarom távolítani az amerikanizáció elemeit a muszlim társadalmakból, és újjá akarom szervezni ezeket az igazi muszlim elvek alapján; végül pedig vissza akarom állítani az iszlám korábbi dicsőségét, muszlim kormányzatok alatt, ummába egyesítve az olyan hajdani muszlim országokat, mint Palesztina, Buhara, Libanon, Pakisztán, Banglades, Csád, Eritrea, Szomália, Fülöp-szigetek, Burma, Dél-Jemen, Taskent és Andalúzia.

Az erőszak az egyetlen út, hogy elérjük céljainkat, mert ez az egyetlen nyelv, amelyet az Egyesült Államok megért. Az erőszak eszköze pedig kezünkben nem lehet más, mint a terror, mert a rosszul felfegyverzett muszlimok soha nem lennének képesek nyílt harcban szembeszállni az amerikaiakkal. Noha terrorcselekményeink elsősorban „az Egyesült Államok gazdasági és katonai erejének szimbólumai” ellen irányulnak, nem lehetünk annyira kíméletesek, hogy teljesen kizárjuk a civil áldozatokat. Az Egyesült Államok maga sem igyekezett az ellenünk viselt háborúi során takarékoskodni a civil áldozatokkal: az általa szorgalmazott szankciók következtében közel 500000 iraki gyerek halt meg. Az Egyesült Államok polgárai szabadon választották kormányzataikat, gyakran támogatták politikájukat (vagy legalábbis nem sikerült nekik hatékonyan tiltakozni ellene, és nagy számban távol tartani magukat tőle), így direkt vagy indirekt módon, de felelősek kormányzataik tetteiért.

Két további észrevételt szeretnék tenni. Először is a mi terrorcselekményeink reaktív jellegűek. Mi csak válaszolunk az Egyesült Államok terrorizmusára. Az Egyesült Államok megfoszt olajkészleteinktől és vagyonunktól, megtámadja vallásunkat, lábbal tiporja méltóságunkat, globális sakkjátszmájában gyalogokként használ, s mindezek után megengedi magának azt az erkölcsi pofátlanságot, hogy terroristáknak nevezzen bennünket, holott mi csupán magunkat védjük az ő terrorizmusa ellen.

Másfelől én különbséget teszek a „dicséretes” és az „elítélendő” terrorizmus között. Az a terrorizmus, amelynek célja a zsarnokság és az idegen uralom megdöntése, a korrupt kormányzók és az árulók elűzése, az előbbi kategóriába tartozik, míg az, amelyik mindezen gonoszt életre hívja és fenntartja, az utóbbiba. Híveim nem a gyávák módján ölnek, s nem is kovácsolnak ebből személyes előnyt. Feláldozzák kényelmes karrierjüket, családjukat, még életüket is, s önfeláldozásuk révén megmutatják, hogy a legmagasabb indítékok vezérlik őket. A mi terrorizmusunk morális és vallási indíttatású, és nem bűnös természetű, miként

azt nyugati kritikussaink állítják. Lelkiismeretünk tiszta, muszlim híveimnek pedig csak azt mondhatom, hogy az amerikaiakat és szövetségeseiket – katonákat és civileket – gyilkolni minden muszlim számára egyéni kötelesség.

Az Ön
Oszamája

Kedves Oszama!

2003. november 1.

Téged hallgatván, Oszama testvérem, eszembe jut terrorista honfitársaimmal folytatott párbeszédem, amely Londonban kezdődött 1909-ben, és csaknem egészen halálomig tartott. Az ő esetükben is, csakúgy, mint a tiédben, ezt az érvelést perverznek, az erőszak dicsőítését pedig egészében visszataszítónak találtam.

Tudatosan vagy sem, de imperialistaként beszélsz és gondolkodsz. Az iszlám történelmének szépített változatát adod elő. Minden hódítás és birodalom vérontáson, elnyomáson és igazságtalanságon alapszik, és a teitek esetében sem volt ez másként. Indiában a muszlim uralkodók hindu templomokat romboltattak le, hindu földeken fosztogattak, és hatalmas tömegeket térítették meg a hitérvek és az erőszak kombinációja révén. Számos afrikai kultúrát és társadalmi szerveződést tönkretettek, és megpróbálták megsemmisíteni az iszlám hódítás előtti emlékeiket. És annak ellenére, hogy a keresztényekkel és a zsidókkal jobban bántak, sosem adták meg nekik az egyenjogú állampolgárságot. Minthogy mindez igen régen történt, nincs értelme sajnálkozni fölötte, vagy szemrehányásokat osztogatni, viszont kötelességünk megismerni a múlt teljes igazságát, és eltökélni, hogy nem ismétljük meg múltbéli hibáinkat. Te nemhogy nem teszed ezt, de fel akarod újítani a muszlim uralmat az általad felsorolt országokban. Támadod az európai imperializmust, mert véget vetett a tiédnek, és támadod az amerikaiakat, mert megakadályozták, hogy feltámaszd a birodalmad. Lévén, hogy magad is imperialista vagy, nem formálhatsz erkölcsi jogot arra, hogy mások imperialista szándékát vitasd.

Az igaz iszlám társadalomról beszélsz, melynek hajdani dicsőségét szándékodban áll feléleszteni. Én nem találok ezt vonzónak, mint ahogyan muszlim társaid többsége sem. Megpróbálsz összeegyeztetni a központosított államot, az iparosított gazdaságot és a nukleáris fegyvereket egy sor iszlám értékkel és gyakorlattal. Ez önmagának ellentmondó vállalkozás. Míhelyest a modernitás gazdasági, politikai és egyéb intézményei mellett döntesz, nem mentesülhetsz kényszerítő logikájuk alól. Mindinkább a nyugati társadalmakhoz hasonlónak válsz, felszív a globalizáció, s így végül bekebelez az amerikai birodalom: pontosan oda jutsz, ahová, mint mondod, nem szeretnél. Továbbá, ezek az intézmények nem tarthatók fenn anélkül, hogy ki ne alakítaná egy nekik megfelelő kultúrát, radikálisan átformálva a szociális, oktatási és más intézményeket, és aláírva pontosan azokat a vallásos és morális elveket, amelyeket korábban hangoztattál. Olyan erős muszlim társadalmakat kívánsz létrehozni, amelyek képesek ellenállni a Nyugat nyomásának. De ha igazán komolyan gondold a jó társadalom létrehozását, nem kellene

magad folyton a Nyugathoz méred. Ehelyett az iszlám igazi értékeivel kellene kezdened, néped körülményeire és célkitűzéseire kellene vonatkoztatnod őket, és ezután kölcsönvehetnéd és elsajátíthatnád azokat a nyugati értékeket és intézményeket, amelyek gazdagíthatják a helyi társadalmakat.

Magad is elismered, hogy a muszlim társadalmak hanyatlóban vannak, viszont magyarázatod téves. Azért hanyatlanak, mert merevek, ragaszkodnak előjogaikhoz, patriarchálisak, rugalmatlanok a változásokkal szemben, valamint hiányzik belőlük a tudományos érdeklődésre, a személyi szabadságra és a közösségi együttműködésre való szellem. Ezekkel kapcsolatban sokat lehetne tanulni a Nyugattól. Én magam is a Nyugat hálás tanítványa voltam, ami a liberális, keresztény, illetve baloldali hagyományokat illeti, és igyekeztem ezeket összeegyeztetni az indiai életszemlélettel és gondolkodásmóddal. A világ durva kettéosztása Nyugatra és Keletre nem szerencsés, mert homogén tömbként tünteti fel mindkét régiót, s így meggátolja a kettő közötti építő párbeszédet.

Azt mondd, hogy a Nyugat lelkileg üres, és állampolgárait hitetleneknek nevezed. Viszont annak ellenére, hogy a nyugati társadalmak valóban fogyasztói és militarista társadalmak, polgáraik jelentős részében erős a szociális érzékenység. A szegénység elleni küzdelem, a jóléti államra és az igazságos társadalomra való törekvés, a globális igazságszolgáltatásra és a humanitárius akciókra irányuló erőfeszítések mind példái ennek. A vallás sokak számára fontos nyugaton, és vannak, akik hajlandók párbeszédet folytatni a nem keresztény vallásúakkal, s gyakran egyet is értenek velük. Nincs igazad, amikor azt hiszed, hogy a muszlimok élen járnak a lelki élet gyakorlásában. A lelki élet nem annyit tesz, mint gyakran imádkozni, böjtölni és dzsámiba járni, hanem inkább embertársaid szolgálatát, az alázat, jóindulat, tolerancia és szeretet erényeinek gyakorlását jelenti. Nem sokat látok benned ezekből.

Úgy tűnik, hogy az iszlámot tökéletesnek tekinted. Pedig minden vallás tartalmaz az igazságok mellett tévedéseket is. Mi több, te, Oszama, azt állítod magadról, hogy mindenkinél jobban ismered az iszlám igaz elveit, és ebben nem tűrsz ellentmondást. Nem veszed viszont számításba, hogy ezeket az elveket egy olyan világban kellene alkalmaznod, amely gyökeresen megváltozott azóta, hogy megfogalmazták őket. És azáltal, hogy az iszlám állam révén rá akarod erőltetni ezeket alattvalóira, éppen hogy megtagadod tőlük az alapvető lelkiismereti és vallási szabadságot. Ez a legbiztosabb mód arra, hogy korrumpáld mind a vallást, mind pedig az államot, és meggátold az embereket az erkölcsi és szellemi gyarapodásban. Egy igazán vallásos ember a vallása hite és értékei szerint szeret élni. Ha az államnak kell ráerőltetnie ezeket, akkor világos, hogy a vallás elvesztette számára minden értelmét. Egy valláson alapuló állam pedig szentségtörés, Isten és az emberi lélek ellen elkövetett vétek.

A válság miatt mindig az európaiakat vagy az amerikaiakat, de sohasem a muszlimokat hibáztatod. Megfelekedezel arról az egyszerű igazságról, hogy külső rontó hatás sem közvetve, sem pedig közvetlenül nem árthat egy társadalomnak, ha az nem romlott belül maga is, mint ahogyan a szervezetet sem győzi le a betegség, míg az maga ki nem merítette megújuló erőforrásait. Ne másokat hibáztass, hanem összpontosítsd energiáidat társadalmaid újjáépítésére és felújítására, a tömegek oktatására és megszervezésére. Igazad van, amikor azt mon-

dod, hogy sok muszlim vezető csak a külső hatalmak tehetetlen, korrupt bábja, viszont elfelejted, hogy a vezetőink nem valamiféle idegen faj képviselői, hanem saját magunk felnagyított másai. Saját képünkre alakítjuk őket, és mi vagyunk felelősek azért, amit tesznek. Neked, Oszama, nincs türelmed, nincsenek terveid a társadalom újjászervezésére vonatkozóan, nem foglalkozol a társadalmi problémák mélyebb gyökereivel. Abban bízol, hogy egy szorosan összetartó vallásos aktivista csoport képes megváltoztatni a társadalmat. De amint hatalomra jutnak, ők is korrupttá, arrogánssá és diktatórikussá fognak válni.

Amellett, hogy ismételten támadod az amerikaiakat, folytonosan kirohansz a zsidók ellen is, és gyakran hangoztatod nemcsak anticionista, hanem erősen antiszemita érzelmeidet. Semmi nincs, amivel kevésbé értenék egyet. Veled ellenében zsidókkal éltem és dolgoztam együtt, csodálom intellektuális és erkölcsi tartásukat, jól ismerem őket és történelmüket. Néhány zsidó a legközelebbi barátom lett Dél-Afrikában, egyikük egy farmot is vásárolt, ahol mintaközösséget próbáltunk létrehozni. A zsidókat „a kereszténység számkivetettjeinek” nevezem. Bár a zsidó-keresztény hagyomány részesei, mégis századokon át száműzték, kiközösítették, megalázták őket, és a keresztények számos gyalázatos intézkedéssel éltek ellenük, amelyek közül a náci atrocitás csak a legszörnyűbb példa.

Jól tudom persze azt is, hogy a tegnap áldozatai könnyen válnak a holnap elnyomóivá, akik múltbeli szenvedésüket arra használják majd fel, hogy kifogást, sőt, létjogosultságot találjanak a másokkal való brutális bánásmódra. Az elmúlt években Izrael igazságtalanul visszaélt az Egyesült Államok támogatásával. Igazságtalanságait el kell utasítanunk, de nem szabad figyelmen kívül hagynod a múltbeli szenvedések hatását a zsidókra. Természetes, hogy még mindig nyomasztják őket a keserű történelmi tapasztalatok, mélységes bizonytalanságban élnek, és nehezen bíznak még a jót akaró kívülállókban is. Végre otthonra leltek, és érthető módon görcsösen ragaszkodnak hozzá. Az új haza miatt számos palesztin vált hontalanná, és hatalmas szenvedéseken mentek keresztül. Meg kell találnunk az útját annak, hogy mindkét félnek igazságot szolgáltatassunk. Én egy arabok és zsidók által lakott többnemzetiségű államot támogattam volna, éppúgy, ahogyan egyesült Indiát szerettem volna. Minden, ennek meggátolására irányuló erőfeszítésem ellenére Indiát felosztották. Elfogadtam ezt, annak reményében, hogy egy szép napon, miután a két veszekedő testvér megalapította külön hazáját, és ellenségeskedéseiket félretették, nemcsak megtanulnak majd békében egymás mellett élni, de talán újra rálelnek mélyebb kötődéseikre, és közeledni fognak egymáshoz. Neked, Oszama, el kell fogadnod Izrael létezését, meg kell adnod számára a biztonság érzetét, és türelemmel kell munkálkodnod azon, hogy a palesztin ügy igazságát ők is megtanulják értékelni. Mindaddig, amíg fenyegeted Izraelt, megjjeszted polgárait, s ezzel éppen legreakciósabb és leginkább militarista érzelmű vezetőik karjaiba hajtod őket. A felvilágosult izraeliek tudják, hogy arab társadalmak között kell élniük, amelyek nem lesznek örökké elmaradottak és megosztottak.

Végül rá kell térnem terrorista módszereidre is. Elfogadhatatlannak tartom őket mind morális, mind pragmatikai szempontból. Nem fognak segíteni céljaid elérésében. Nem fogják meggátolni az amerikaiakat abban, hogy hatalmukat a terrorista hálózatok és központok elpusztítására használják, ahogyan azt Afganisztánban és másutt is megtették. Nem zavarja őket, ha közben semmibe

kell venniük a nemzetközi törvényeket, sőt akár saját alkotmányos eljárásaikat is, és semmi esélyed sem maradt egy ennyire eltökélt ellenféllel szemben. Még ha elmenni készülnének is, az eszközeiddel nem tudnál felülkerekedni helybéli támogatóikon, hogy egyedül újíthasd meg a muszlim társadalmakat. Egyetlen példa sincs a történelemben arra, hogy terroristák emberséges és egészséges társadalmat hoztak volna létre. Ma, Oszama, az amerikaiak és a muszlim vezetők ellen használod fel a terrorizmust, holnap viszont a saját embereid fogják felhasználni ellened, és ugyanúgy fogják magukat igazolni érte, mint ahogyan te tetted. Mikor fog ez az ördögi kör véget érni?

Erkölcsei ellenvetéseim is vannak a módszereiddel szemben. Az emberi élet szent, és azt elvenni önmagában gonoszság. Emellett, bármennyire romlott is legyen egy ember, nem állatiasodhat el annyira, hogy ne lehetne jobb útra téríteni, vagy legalább visszafogni szervezett morális ráhatással. Az emberek vagy azért követnek el gonosz tetteket, mert téves eszmék hatása alatt állnak, vagy mert a gyűlölet vezérli őket, vagy a tágabb környezet ösztönzésére, amelynek hatására olyasmit tesznek, amit egyébként maguk elutasítanak. Az erőszak nem képes kikezdeni egyetlen ilyen körülményt sem.

Amint azt példámmal igazoltam, a szervezett békés ellenállás az egyetlen erkölcsös és hatásos mód a gonosz elleni küzdelemben. Hatással van az ellenfél felebaráti érzéseire, felébreszti lelkiismeretét, biztosítja afelől, hogy nem kell támadástól tartania, és mozgósítja a közvélemény erejét is. Időt hagy arra, hogy lenyugodjanak a kedélyek, és elkezdjenek működni az érzévek, a felek kapcsolatát magasabb szintre emeli, lehetővé teszi, hogy rádöbbenjenek közös érdekeikre, felszámolja vélt sérelmeiket, s nem hagy maga után hosszan tartó, kölcsönös gyűlölködést. Ne játszd az ellenfeled játékát, és ne rekedj meg az akció–reakció mókuskerekében. Vedd magadra gonoszságának terhét, válj a lelkiismeretévé, és változtasd meg a konfliktus kontextusát. Ezt hívom a lélek sebészetének, mely kitisztítja a gyűlölet mérgét, és mozgósítja az ellenfél erkölcsi érzékét a közös ügy érdekében.

Vegyük a palesztinok esetét. Maguk is alkalmazták az erőszak eszközeit. Izrael még több erőszakkal válaszolt. Az eredmény az erőszak elharapódzása mindkét társadalomban. Most képzelj el, mi történt volna, ha a palesztinok követik tanácsomat. Visszavonták volna minden, Izrael polgáira vonatkozó fenyegetésüket, elismerték volna őket testvéreiknek, az igazságérzetükre és megaláztatásuk hosszú történetére apelláltak volna, és kérték volna, gondolják meg, milyen szenvedést okoznak mind a palesztinoknak, mind saját lelküknek és társadalmuknak. Ha szükséges, jól szervezett békés tüntetéseket kezdeményezhettek volna, élhettek volna a polgári engedetlenséggel, hogy felhívják a figyelmet sérelmeikre, s ezzel radikális lépésekre kényszerítették volna az izraeli kormányt.

Nem tudom elképzelni azonban, hogy bármilyen izraeli kormány fegyvertelen és békés tüntetőket gyilkolna meg az egész világ szeme láttára, még az Ariel Saroné sem. Ha mégis megtenné, nemcsak általános felháborodást váltana ki (még a diaszpórában élő zsidóság körében is), hanem saját népét is megosztaná. Arról is meg vagyok győződve, hogy több izraeli katona megtagadná a kormány parancsának végrehajtását, mint ahogyan már most is többen ezt teszik. A jelenlegi erőszakhullámmal ellentétben a békés tüntetésnek meglenne az az előnye,

hogy hiteltelenné az izraeli erőszakot, javítaná a palesztinok morálját és morális megítélését, és melléjük állítaná a világ közvéleményét is.

Mondhatnád erre, miként néhány szövetségeseid korábban, hogy az erőszakmentesség nem esik nehezünkre nekünk, hinduknak, viszont idegen az iszlám hagyományaitól. Ez így nem igaz. A hindu hagyományban is számos példa akad az erőszakra, és a hinduk vérmérsékletük szerint ugyanolyan erőszakosak, mint bármely más ember. Csak hosszú kampány és a sikeres erőszakmentes ellenállás példái után tudtam rávenni őket arra, hogy elfogadják. Ami a muszlimokat illeti, tudnod kell, hogy az erőszakmentes ellenállásnak náluk is hosszú hagyománya van. Az északnyugati határ mentén, a mai Pakisztán területén élő vad pathanok sikeresen alkalmazták Abdul Ghaffar Khan barátom irányítása alatt. Egyetlen vallás sem alapvetően erőszakos vagy erőszakmentes. A vezetőikön múlik, hogy megfelelően értelmezzék ezt az elvet, és követőiket is eszerint irányítsák.

Áldásom és szeretetem kísérjen,
M. K. Gandhi

Kedves Mahatma Gandhi!

2004. január 1.

Be kell Önnek vallanom, hogy eddig még soha nem volt okom arra, hogy olvassam az írásait vagy nyomon kövessem az életét. Ön muzulmán országokban nem annyira ismert, mint nyugaton. Mindösszesen annyit hallottam Önről, hogy olyan hindu vezetője volt Indiának, aki képtelen volt a muszlimok lojalitását megszerezni, s aki a britek ellen passzív, inkább nőiesnek nevezhető módszerekkel harcolt. De néhány dolog abból, amit mondott, eléggé felkeltette a figyelmemet ahhoz, hogy olvassak életéről és eltöprengjek a munkája felett. S bárha most már kissé másként látom a helyzetet, végül is nem sikerült meggyőznie engem.

Hamis színben tünteti fel indiai tapasztalatait, s mint minden moralista, kiterjeszti ezek érvényét olyan társadalmakra, melyekben alkalmazhatatlanok. Mivel a britek nem voltak benn az Ön országában, helyi támogatásra kellett alapozniuk, ami eléggé korlátozta mozgásterüket. A brit polgárok ambivalens érzelmeiket táplálták a birodalom iránt, s néhányan ellene is szegültek. Vagyis mindig számíthatott a brit közvéleménynek egy Önnel szimpatizáló részére, amely függetlenségi mozgalmát támogatta. Mire eljött az idő, hogy uralja az indiai politikai életet, a britek ereje meggyengült, először az 1914 és 1918 között zajló háború, majd pedig az elhúzódó gazdasági válság miatt. Az események az 1939 és 1945 közötti háborúhoz vezettek, s ez a háború tovább gyengítette őket. Tehát abban a szerencsés helyzetben volt, hogy egy olyan gyenge ellenfél ellen kellett harcolnia, amelynek többé sem az eszközei, sem pedig a komoly szándéka nem volt meg arra, hogy az Ön országa felett uralkodjon. És emlékezzen vissza, hogy olyan időkben élt, amikor a hatalom többpólusú volt, minden hatalmi központ

ellenőrizte a többit, s egyikük sem volt abban a helyzetben, még maga a brit birodalom sem, hogy teljességgel uralja a többiket.

Az a történelmi helyzet viszont, amelyben nekem kell cselekednem, nem is lehetne különbözőbb. Ezt a helyzetet egyetlen, globális kisugárzású hatalmi centrum uralja, mely diadalittas a hidegháborúban aratott győzelme után, s azt hiszi, hogy most azt tehet, amit csak akar. Gazdaságát a profit utáni feneketlen sóvárgás vezérli, s ennek megfelelően az óhaj, hogy az egész világot az amerikai árucikkek biztonságos piacává tegye. Politikai rendszerét a pénz és a saját érdekeiket követő lobbicsoportok uralják, több embert börtönöz be, mint bármelyik más gazdag ország, több a szegény lakosa, mint bármelyik más gazdag országnak, jóval több titkos vagy nyílt háborút viselt, mint bármelyik másik – és ennek ellenére az Egyesült Államok saját kormányzati formáját a legjobbnak tartja a világon, és a legkisebb szegyenkezés nélkül hangoztatja, hogy joga és kötelessége ezt más országokba exportálni. Az önelégültségnek, a misszionárius szellemnek, a nemzeti önérdéknek, az erkölcsi rövidlátásnak és az elsöprő hatalomnak ez a lenyűgöző kombinációja egyetlen államban radikálisan megváltoztatta a világot. Az Ön eszméi, Mr. Gandhi, egy halott korszakhoz tartoznak, és semmiféle hasznukat nem veszik azok, akik korunk igazságtalanságai ellen harcolnak.

Az amerikaiakat ellenőrzés alatt kell tartani a világbéke, a stabilitás és az igazságosság érdekében. Ez nem csupán katonai erőt kíván, hanem az ember és a társadalom új eszményét, amely kielégíti az emberi lélek legmélyebb igényeit és törekvéseit. Európa nem képes ilyen eszményt kínálni, és nem csupán azért, mert ugyanannak a nyugati civilizációnak a része, hanem mert maga is arra sóvárog, hogy az amerikai birodalom zsákmányán osztozzon. Egyedül az iszlám kínál alternatívát. Rendelkezik az igazán jó társadalom víziójával, s a szilárd akarattal, hogy azt valóra váltsa. Ugyancsak rendelkezik a szükséges vagyonnal, a tömegek erejével és az etnikailag és vallásilag megosztott társadalmak fölötti uralom hosszú történelmi hagyományaival. Következésképpen életbevágóan fontos, hogy a muszlim országok egyesüljenek, nukleáris fegyvereket szerezzenek, megszerezék az ellenőrzést olajtartalékaik fölött, s jobb irányba vezessék a világot. Azt mondja, hogy ez imperializmus. Megértem a félelmeit, és biztosíthatom arról, hogy nem áll szándékunkban világnézetünket másokra kényszeríteni: engedni fogjuk, hogy társadalmait maguk kormányozzák. Az iszlám civilizációt elsősorban a hajdani muszlim országokban kívánjuk visszaállítani, s bízunk abban, hogy morális és spirituális világképe idővel meg fogja szerezni a világ többi részének hűségét és szimpátiáját is. A hidegháborút a kommunizmus és a kapitalizmus materialista világnézeteinek harca uralta. Az iszlám mindkettőjükhöz képest felsőbbrendű alternatívát kínál, s a jövő a miénk.

Ön elutasítja a modernitást, én viszont nem. A modern világ itt van, sok minden szól mellette, s mindenki, aki megpróbál kilépni belőle, tehetetlenségre van kárthatva. Én nem alternatívát szeretnék a modernitásra, hanem egy alternatív modernitást, egy olyan társadalmat, amely a modern technológiára épül, de általa az iszlámot szolgálja. Nukleáris fegyvereket szeretnék, modern államot, iparosodást stb., amelyek nélkül népem örökösen a Nyugat könyörületére lenne utalva, de nem szeretném a modern, szekuláris, egalitárius és liberális kultúrát az összes nyavalyájával együtt, mint az ateizmus, az összerosott nemi szerepek, a

promiszkuitás, homoszexualitás, önzés, fogyasztói szellem és így tovább. Hiszek abban, hogy az iszlám és a modernitás kulturális szintézise, ami muszlim szellemet vinne a modernitásba, lehetséges, és érdemes harcolni érte.

Önnel ellentétben én nem tekintem az erőszakot önmagában rossznak. Céljai szerint ítélem meg, s annak függvényében, hogy képes-e megvalósítani ezeket. Az Ön erőszakmentes ellenállási mozgalmát folyton beárnyékolják a terrorista akciók, amelyek meggyengítették és elrettentették a briteket, s ezeknek legalább olyan nagy szerepük volt India függetlenségének kivívásában, mint az Ön erőszakmentes politikájának.

A küzdelem minden módszere megkíván bizonyos feltételeket a siker érdekében. Az erőszakmentes módszer tisztességes ellenfelet kíván, az ellenállás szabadságát, s egy méltányos és pártatlan nyilvánosságot. Az Ön számára mindhárom adva volt; számomra nincsenek. Nincsenek adva azok a szabadságjogok sem, amelyekkel Ön rendelkezett. Ha mi erőszakmentességhez folyamodnánk, az amerikaiak és itthoni szövetségeseik beszivárognának sorainkba, meghasonlást keltenének, hamis történeteket terjesztenének, s ha mindez nem érne célt, erőszakhoz folyamodnának, hogy leverjenek bennünket. Azután meg arra használnák az ingatag globális médiát, hogy a közvéleményt manipuláció révén maguk mellé állítsák.

Ha további bizonyítékokra van szüksége, nézze meg, hogy az amerikaiak és a britek hogyan igazolták és igazolják legutóbbi háborújukat Irak ellen. Ünneplően bejelentették, hogy megdönthetetlen bizonyítékokkal rendelkeznek iraki tömegpusztító fegyverekről, de mindmáig nem voltak képesek ezeket megtalálni. Amikor Hans Blix óvatosságra intett, becsmérelték. A brit és amerikai titkosszolgálatok óvatos jelentéseit a politikusok, aki sokkal becstelenebbeknek bizonyultak kémeiknél, szándékosan meghamisították. Még azt sem mondták el nekünk, hogy pontosan hány iraki civil áldozata is volt a háborúnak. A katonai áldozatokért sem vonnak felelősségre senkit, mintha csak egy iraki katona életének nem lenne semmi értéke. Keveset hallunk az Egyesült Államok katonáinak az iraki civilek ellen elkövetett mindennapos atrocitásairól, s az előbbieik közül eddig egyet sem próbáltak meg ilyesmiért elítélni. Mindezek fényében az erőszakmentes ellenállásnak abszolút semmi esélye a sikerre. A világ még csak tudomást sem szerezne azokról a megaláztatásokról és atrocitásokról, amelyeket ránk mérnének, s magunkra maradnánk, hogy saját érdekünkben nyomást gyakoroljunk. Ön, Mr. Gandhi, nem tudott válaszolni Martin Buber kérdésére, hogy milyen tanácsot adott volna a koncentrációs táborok zsidó áldozatainak. Miként ő maga is rámutatott, ott, ahol nincs tanú, nincs mártíromság, csupán az élet céltalan eltékozlása.

A hinduizmustól eltérően az iszlám kedvezőbben ítéli meg az erőszakot és a büntetést, s bizonyos feltételek között él is velük. Maga a próféta is élt az erőszakkal, ugyancsak éltek vele a követői, s maguk a nagy muszlim vallási és politikai vezetők is. Még ha védelmembe is venném az erőszakmentes politikát, muszlim követőim nem fogadnák el azt tőlem. Abdul Ghaffar Khant is csupán egy ideig követték pathan hívei, aztán feladták a békés módszereket az erőszak javára. Nem látok más módot az amerikaiak hatalmának megrendítésére.

Az erőszak révén szabadultunk meg a szovjetektől Afganisztánban. Amerika megértette ezt, s megadott nekünk ehhez minden szükséges segítséget.

Ezért van az, hogy most az amerikaiak megrémültek attól, hogy ugyanazokat a módszereket ellenük használjuk. Miként azt többször is hangsúlyoztam, számomra és harcostársaim számára a szovjetek elleni háború mély „spirituális élményt” jelentett, és egyszermind döntő fordulatot a gondolkodásmódunkban. Hatalmas önbizalmat adott, kitágította politikai horizontunkat, segített abban, hogy globális hálózatot építsünk ki, s lehetővé tette számunkra, hogy a szűk látókörű, jobbára etnikai alapú arab nacionalizmustól eljussunk egy szélesebb iszlám egység víziójáig. Inkább ragaszkodnék ahhoz a módszerhez, amit magam és követőim sikeresnek találtunk, semhogy kipróbáljam az Önét. Kitart azon álláspontja mellett, miszerint nem szabadna ellenfeleim szintjére süllyednem, s hogy magasabb elvek szerint kellene cselekednem. Miért? Ha mások megütnek, visszaütök. Ha ártanak nekem vagy népemnek, én is ártok nekik. Miért kellene nekem elviselnem a szenvedést, amely ellenfelem megváltójának életéhez tartozik? Mohamed próféta követője vagyok, nem a Jézus Krisztusé.

Az Ön
Oszamája

Kedves Oszama!

2004. január 30.

A következőket állítod. Először is, hogy az amerikaiakat a világ uralmának imperialista terve vezérli. Másodsor, hogy a muszlim társadalmakat az iszlám igaz elvei alapján kellene újraszervezni. Harmadsor, hogy ez nem végezhető el anélkül, hogy el ne űznénk az amerikaiakat, és le ne győznénk honi kollaboránsoikat. S negyedszer, hogy mindez csupán a terrorista erőszak révén érhető el.

Ami az elsőt illeti, tévedsz, amikor általánosítasz az amerikaiak tekintetében. Vannak közöttük, akik megfelelnek a leírásodnak, s vannak, akik nem. Sok amerikai mélyen megrendít mindaz, amit kormányuk a nevükben tesz, s emiatt aztán kritikusak a kormánnyal szemben, és tüntetéseket szerveznek az iraki háború ellen. Sokan azok közül, akik támogatják a jelenlegi adminisztrációt, azért teszik, mert telve vannak félelemmel szeptember 11. után. Hitük abban, hogy országuk védve van a külső támadások ellen, megrendült, s félelemben élnek a további támadások miatt. Bush biztosítja őket arról, hogy a terrorizmus elleni globális háborúja megadja majd nekik azt a biztonságot, amire vágyanak, ezért hát őt támogatják. Mindaddig, amíg úgy nyilatkozol, ahogy nyilatkozol, csak erősíted paranóiajüket és a Bush politikája iránti támogatásukat. Ha a béke szavait használtad volna, s megkerestél volna a kapcsolatot Amerika haladó erőivel, több esélyed lett volna a sikerre.

Ami a második érvedet illeti, nincs semmi, amivel kevésbé értenék egyet. Minden múltbéli és jelenlegi tapasztalat csak azt a nézetemet támasztja alá, hogy a vallás és az állam azonosítása mindkettőt megrontja. A vallásnak megvan a maga jogos helye a nyilvános szférában, az emberi kötelességek és törekvések

egyik fontos forrása. De ez teljesen más, mint azt mondani, hogy az államnak a vallásra kellene épülnie, vagy hogy az államnak ki kellene kényszerítenie a vallást, vagy hogy az államot vallási elveknek kellene vezérelniük. Az állam a kényszeren alapszik, a vallás a szabadságon, s a kettő egész egyszerűen nem megy együtt. Esetekben nehezíti a helyzetet, hogy a vallásnak nem nyitott, toleráns és dinamikus, hanem statikus, álszent és dogmatikus formáját tartod szem előtt. Ez egy olyan, a vallás és a politika szoros összefonódását képviselő párt irányában kötelez el téged, amely uralja az egyéni és a társadalmi élet teljes területét – ez pedig a legbiztosabb útja annak, hogy leromboljuk a vallást, terrorista államot hozunk létre, s az embereket lelketlen automatákká változtassuk. Hogy lehet az, hogy semmit sem tanultál Irán, valamint saját országod, Szaúd-Arábia, vagy ahogyan te nevezed, „a két szent mecset földjének” katasztrofális tapasztalataiból? Ezek az országok ma már kezdik belátni vallás és állam szétválasztásának szükségességét.

Harmadik állításod is csak részben igaz. Korábbi beszélgetésünket követően közelebbről is tanulmányoztam az Egyesült Államok muszlim politikájának, muszlim belügyekbe való beavatkozásának történetét. Most már jobban értem azt az álláspontodat, mely szerint elképzelhetetlen számottevő változás a társadalmaitokban anélkül, hogy véget vetnétek az Egyesült Államok befolyásának. Mindazonáltal, még ha sikerülne is fizikailag eltávolítanod őket, ez nem jelentené az amerikai értékek és életszemlélet teljes fölszámolását, ha egyszer néped továbbra is ragaszkodna ezekhez. Esmék ellen csak eszmékkel lehet harcolni, s ehhez egy jóval körvonalazottabb jövőképre lenne szükséged. Mi több, míg társadalmad mélyen megosztott, igazságtalan marad, továbbá hiányzik belőle az összetartás és a szabadság határozott élménye, túl gyenge lesz ahhoz, hogy ellenálljon a külső manipulációnak és uralomnak. Az idegenek és honi kollaboránsaik ellen elkövetett terrorista merényletek lázas örömet okozhatnak ugyan, és büszkeséggel tölthetnek el, de semmi maradandót nem alkotnak. Ehelyett inkább létre kellene hoznod az aktivisták és reformerek egy csoportját, dolgoznod kellene a tömegekkel, meg kellene találnod a törvényes ellenállás útjait, s egy széles tömegalapokon nyugvó mozgalmat kellene indítanod, hogy újjáépítsd társadalmatokat. Ha társadalmatokban kialakul az önazonosság közösségi érzése, s az erős függetlenségi szellem, Amerika képtelen lesz tovább uralkodni felette.

Végezetül pedig komoly hibát követsz el akkor, amikor elutasítod az erőszakmentes politikát. Amerika déli államainak kegyetlenségével dacolva Martin Luther King az erőszakmentes ellenállást választotta eszközüll arra, hogy a feketék polgári jogait kivívja, önbizalmat és erős önérzetet ébresztve bennük. Az irániak is sikerrel használták fel ezt a sah ellen. Minél több ártatlan embert gyilkoltak le a sah seregei, annál jobban erodálódott politikai rendszere, s némelykor még csapatai is cserbenhagyták. Azt állítod, hogy honfitársaim is éltek az erőszakkal, s hogy én ezt szentesítettem. Némelyikük maga mondott le az erőszakról, amikor ezzel tűrhetetlen szenvedéseket okozott. S bárha valóban mondtam olyat, hogy az erőszak érthető, mindig megpróbáltam a béke hangja révén megfékezni, sőt bocsánatot is kértem érte a gyarmati kormányzóktól. Elnézni kétségbeesett egyének részéről az elszigetelt erőszakos akciókat egy dolog; az erőszakot a harc központi elvévé tenni egészen más.

Teljesen igazad van abban, hogy a mártíromság tanúkat kíván, s hogy ebben a média szerepe megkerülhetetlen. A média egy része kétségkívül elfogult, s túllontúl elkötelezett önnön kormányzata mellett; másik része viszont nem. Továbbá amellet sincs indok, hogy miért ne hozhatnál létre te magad olyan fórumokat, amelyeken saját álláspontodat közvetítheted, miként magam is tettem, s miként az al-Dzsazíra is teszi. Nem kellene túlbecsülnöd a média szerepét a plurális társadalmakban. Nem hagyhatják teljesen figyelmen kívül az erőszakmentes ellenállás példáit, mert ez diszkreditálná őket. Az egyszerű emberek tudják, hogy a média gyakran elfogult, s ezért saját megítélésükre támaszkodnak. Ha nem így állna a helyzet, az iraki háború elleni tiltakozás olyan mértéke, amelyet például Britanniában tapasztalhatunk, elképzelhetetlen lenne. Mi több, továbbmennék, s azt mondanám, hogy a média hatalmának a túlbecsülésével olyan csapdába esel, amelyet az ellenfeleid állítottak neked. Ha ügyed igaz és humánus, békés módszerekkel képviseled, fel fogja kelteni a figyelmet. Saját tapasztalatom igazolja ezt.

De ha nem is hiszel az erőszakmentes ellenállásban, mára már tudnod kellene, hogy módszereid felbecsülhetetlen károkat okoztak népednek: diszkreditáltál egy egyszerű vallást. Ma már az iszlámról millióknak az erőszak és a rombolás jut eszébe önkéntelenül is. Másfelől sikerült mélyen megosztanod az ummát, követőidet kínzásoknak és egyéb, lealacsonyító eljárásoknak tetted ki, s nyomorúságossá változtattad sok ártatlan, diaszpórában élő muszlim életét. Kellő kifogást kínáltál a Bush-kormányzatnak ahhoz, hogy szabadjára eressze a mértéktelen erőszakot, s hogy a globális uralom tervét követhesse. Itt az ideje, hogy kinődd a halál és a rombolás iránti infantilis szenvedélyedet, hogy felhagyj messianisztikus hevületteddel, s egy kis józanságot és emberséget tanúsíts. Vallásom tiltja, hogy lemondjak akár egyetlen emberi lényről is, még akkor is, ha éppen rólad van szó.

M. K. Gandhi

Fordította Demeter M. Attila

A 2003. november 1-i levelet fordította Ferencz Orsolya és Demeter M. Attila